

10. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р., ратифікована із заявою Законом України № 149-IV від 12 вересня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_518/page
11. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, ратифікована із заявами і застереженнями Законом України № 2698-VI (2698-17) від 17 листопада 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_948
12. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України № 1702-VII від 14 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
13. Российское уголовное право : в 2-х т. / под ред. проф. А. И. Рарога. – М. : Полиграф ОПТ, 2004 – Т. 2. – Особенная часть. – 896 с.
14. Беницкий А.С. Ответственность за легализацию преступно приобретенных доходов в уголовном законодательстве Украины и Российской Федерации : [монография] / А.С. Беницкий, Б.Г. Розовский, О.Ю. Якимов. – Луганск : РИО Луганского государственного университета внутренних дел имени Э.А. Дидоренко, 2008. – 496 с.
15. Драний В.В. Кримінально-правова характеристика фінансування тероризму : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.В. Драний ; Національна академія внутрішніх справ. – К., 2013. – 181 с.

ПУЗИРЬОВ М. С.,

кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України (Академія Державної пенітенціарної служби України)

УДК 343.81

**УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
З УРАХУВАННЯМ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК**

У статті обґрунтовано прикладне значення порівняльних досліджень у сфері кримінально-виконавчого права. Вироблено пропозиції щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Ключові слова: порівняльні дослідження у сфері кримінально-виконавчого права, кримінально-виконавче законодавство, позбавлення волі на певний строк, виконання покарання, зарубіжний досвід.

В статье обосновано прикладное значение сравнительных исследований в сфере уголовно-исполнительного права. Выработаны предложения по совершенствованию уголовно-исполнительного законодательства Украины с учетом положительного зарубежного опыта исполнения наказания в виде лишения свободы на определенный срок.

Ключевые слова: сравнительные исследования в сфере уголовно-исполнительного права, уголовно-исполнительное законодательство, лишение свободы на определенный срок, исполнение наказания, зарубежный опыт.

The article deals with the applied importance of comparative studies in the field of the criminal and executive law. The proposals for improving the criminal and executive legislation of Ukraine regarding positive foreign experience as to execution of imprisonment for a fixed term are carried out.

Key words: comparative studies in field of criminal and executive law, criminal and executive legislation, imprisonment for fixed term, execution of punishment, foreign experience.

Вступ. Порівняльні дослідження у сфері кримінально-виконавчого права загалом і щодо виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк зокрема, актуальність яких нині обумовлена стрімкими процесами реформування кримінально-виконавчої системи України, відзначаються як теоретичною цінністю, так і прикладним значенням. Теоретична цінність дослідження зарубіжного досвіду виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк полягає у збагаченні вітчизняної науки кримінально-виконавчого права новими поняттями, фактами, закономірностями функціонування кримінально-виконавчих (пенітенціарних) систем країн світу. Прикладне значення порівняльних досліджень в зазначеній сфері кримінально-виконавчих правовідносин полягає у співставленні різних юридико-технічних підходів щодо врегулювання однорідної сфери правовідносин, пошуку оптимальних законодавчих рішень регламентації порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань, оцінці на предмет переваг та недоліків вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства.

Наукова публікація присвячена висвітленню саме прикладного значення порівняльних досліджень у сфері кримінально-виконавчого права, кінцевою метою яких є вироблення пропозицій щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Теоретичною основою написання статті стали праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені порівняльно-правовим засадам виконання та відбування покарань, застосування окремих елементів механізму виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, теоретико-прикладним засадам удосконалення кримінально-виконавчого законодавства. Серед них праці: К.А. Автухова, З.А. Астемірова, Л.В. Багрій-Шахматова, С.Л. Бабаяна, В.А. Бадири, Л.Г. Бандолі, О.М. Бандурки, Є.Ю. Бараша, І.Г. Богатирьова, О.І. Богатирьової, І.В. Боднара, Є.М. Бодзола, А.О. Галая, М.Л. Грекова, В.І. Гуржія, Т.А. Денисової, О.М. Джужі, В.О. Жабського, О.М. Звенигородського, І.В. Іванькова, О.І. Іванькова, Ю.В. Калініна, В.В. Кареліна, А.В. Кирилюка, В.А. Кирилюк, В.В. Коваленка, О.Г. Колба, Н.В. Коломієць, В.В. Кондратішиної, В.Я. Конопельського, І.М. Копотуна, О.М. Кривсуна, М.І. Лисенко, В.О. Меркулової, М.П. Мелентьєва, Р.М. Підвисоцького, Г.О. Радова, А.Ф. Сизого, В.Б. Спіцнаделя, А.Х. Степанюка, М.О. Стручкова, В.М. Трубникова, С.Я. Фаренюка, С.В. Царюка, О.О. Шкути, В.П. Шупілова, Д.В. Ягунова, І.С. Яковець та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Результати дослідження. Результати проведеного нами дослідження зарубіжного досвіду виконання покарань підтвердили предметний підхід до формулювання назви відповідного галузевого законодавства. Розвиваючи думки ряду вітчизняних учених-криміналістів (професорів П.А. Вороб'я, В.І. Осадчого, А.В. Савченка та ін.) щодо неправильного вживання категорії «кримінальний закон» та правильного – «закон про кримінальну відповідальність», а також професора І.Г. Богатирьова, на думку якого, говорити треба не про Кримінальний кодекс, а про Кодекс про злочини та покарання, ми пропонуємо авторську позицію щодо назви галузевого законодавства із предмету нашого дослідження.

Аналіз законодавства зарубіжних країн у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі засвідчив, що назви відповідних законів сформульовано в контексті визначення предмета правового регулювання – виконання покарань.

Різні країни по-різному визначають обсяг такого предмета. Наприклад, у Норвегії діє Закон «Про виконання покарань» (який регламентує виконання покарань, як пов'язаних, так і не пов'язаних із позбавленням волі) [1], у Швеції та Фінляндії діють більш вузькі за напрямом закони «Про позбавлення волі» [2; 3].

У названих країнах кодифіковано лише законодавство про злочини та покарання, тоді як сфера виконання покарань оформлена окремими законодавчими актами.

У контексті зазначеного, на виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [4], пропонуємо назву «Кримінально-виконавчий кодекс України» замінити на «Кодекс законів України про виконання кримінальних покарань та пробації».

Ми дотримуємося позиції, що новий Кодекс має містити й норми про виконання пробації, зважаючи на кодифікований характер відповідного галузевого законодавства.

У процесі дослідження встановлено, що окремими вченими-пенітенціаристами на теренах Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД) вироблено пропозицію замінити поняття «позбавлення волі» на поняття «ув'язнення у виправній установі», що дало б можливість легше адаптувати до вітчизняної дійсності текст міжнародно-правових актів, прискорило б їх імплементацію до національного законодавства і правозастосовної практики [5, с. 12].

Така пропозиція сформульована також Г.А. Груничевою. Крім того, поіменована дослідниця висловила позицію, що «ув'язнення до виправної установи на певний строк» можна було б визначити

ти, як «тримання засудженого у виправній установі кримінально-виконавчої системи Міністерства юстиції» [6, с. 8].

Ми не поділяємо таких наукових позицій, хоча чинне законодавство (п. 10 ст. 51, ст. 62 Кримінального кодексу України) передбачає такий вид покарання, як тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (курсив наш – *М. П.*) [7].

З такого погляду можна простежити схожість у застосуванні понять «ув'язнення» і «тримання».

Ми не підтримуємо сформульованих Ф.М. Городинцем і Г.А. Груничевою пропозицій щодо вищезазначеної заміни. Стосовно українського законодавства згадана пропозиція виглядала б так: замінити поняття «позбавлення волі» на поняття «ув'язнення в установі виконання покарань», або «ув'язнення у виправній / виховній колонії». Проте якщо приймати такі зміни, доведеться змінювати назви таких покарань, як «арешт», «обмеження волі», вносити зміни до законодавства про попереднє ув'язнення. Хоча Ф.М. Городинець такого алгоритму не запропонував.

Наведемо власні судження щодо досліджуваного питання, оформивши їх в авторську наукову позицію.

Варто зазначити, що в текстах зарубіжних законів про виконання покарання у виді позбавлення волі вживається термін “deprivation of liberty”. За правилами англо-українського перекладу юридичних текстів, слово “liberty” перекладається як «свобода», а слово «воля» перекладається як “will”.

Отже, правильним варіантом перекладу терміну “deprivation of liberty” є «позбавлення свободи», а не «позбавлення волі».

Згідно із тлумачним словником української мови, «воля» – одна із функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями і свідомому регулюванні своєї поведінки [8, с. 373]. Згідно з юридичним словником, «свобода» – закріплена в конституції або іншому законодавчому акті можливість певної поведінки людини (наприклад, свобода слова, свобода віросповідання тощо) [9, с. 665].

Вважаємо, що розробники Кримінального кодексу (далі – КК) України припустилися неточності і замість назви покарання «позбавлення свободи» закріпили на рівні закону назву покарання «позбавлення волі». Хоча, згідно з ч. 1 ст. 50 КК України, «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» (курсив наш – *М. П.*) [7].

Крім того, у процесі відбування покарання засуджені обмежуються в таких свободах, як свобода пересування, вибору місця проживання й роду діяльності тощо.

Також, беручи до уваги наведені вище судження, вважаємо, що назва покарання «позбавлення свободи» більш слухна, ніж «ув'язнення у виправній установі», адже відображає зміст правообмежень, які застосовуються до засуджених, тоді як формулювання «ув'язнення у виправній установі» відображає скоріше технічну, процедурну складову реалізації покарання, пов'язаного з ізоляцією особи від суспільства.

Аналіз спеціальної наукової літератури із кримінально-правової та кримінально-виконавчої проблематики надав можливість установити плюралізм підходів щодо співвідношення мети покарання (ч. 2 ст. 50 КК України) та мети кримінально-виконавчого законодавства (ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Зважаючи на процедурний (виконавчий) характер норм кримінально-виконавчого законодавства щодо норм законодавства про кримінальну відповідальність, вважаємо, що як мета кримінально-виконавчого законодавства, так і діяльність органів і установ виконання покарань, має спрямовуватися на досягнення цілей покарання, визначених у ч. 2 ст. 50 КК України.

На підтримку нашої позиції вважаємо за доцільне навести норвезький досвід конструювання відповідних норм кримінально-виконавчого законодавства.

Так, відповідно до абз. 1 ст. 2 Закону Норвегії «Про виконання покарань», метою виконання покарання є сприяння досягненню цілей покарання, що полягають у запобіганні вчиненню нових злочинів, гарантуванні безпеки суспільства та у створенні, у цтаких межах, задовільних умов утримання для засуджених [1, с. 1].

Отже, беручи до уваги наявні в галузевій науці напрацювання за вказаним напрямом і прогресивний зарубіжний досвід уніфікації пов'язаних між собою галузей законодавства (про кримінальну відповідальність та кримінально-виконавчого), пропонуємо ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України викласти в такій редакції:

«1. Метою кримінально-виконавчого законодавства України є забезпечення реалізації мети покарання».

У процесі дослідження виявлено ефективну з погляду забезпечення режиму норму кримінально-виконавчого законодавства Швеції. Так, відповідно до ст. 7 гл. 11 Закону Швеції «Про позбавлення волі», особа, щодо якої застосовано один із заходів із підготовки до звільнення, зобов'язана за вимогою

уповноважених осіб надавати для аналізу запах із порожнини рота, зразки сечі, слини, поту, крові й волосся з метою перевірки, чи перебуває вона під впливом алкоголю, наркотиків, деяких інших одурманюючих речовин, а також речовин, згаданих у ст. 1 Закону «Про заборону деяких допінгових речовин», або речовин, зазначених у Законі «Про заборону деяких шкідливих для здоров'я речовин» [2, с. 14].

Зокрема у кримінально-виконавчому законодавстві України в частині виконання позбавлення волі є схожа норма, передбачена абз. 8 ч. 4 ст. 107 КВК України, відповідно до якої засудженим до позбавлення волі забороняється вживати спиртні напої, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби [10].

На нашу думку, включення до кримінально-виконавчого законодавства України норми, за змістовним навантаженням подібної до тієї, що передбачена ст. 7 гл. 11 Закону Швеції «Про позбавлення волі», посилить наявні в адміністрації установ виконання покарань важелі впливу з метою профілактики протиправної поведінки засуджених.

У зв'язку з цим пропонуємо ч. 3 ст. 107 КВК України доповнити абзацом такого змісту:

«за вимогою персоналу колонії проходити освідування на предмет наявності ознак алкогольно-наркотичного або токсичного сп'яніння».

Під час аналізу порядку відбування позбавлення волі у Фінляндії нами встановлено, що засуджені в цій країні, з-поміж інших витрат на їхнє утримання, відшкодовують вартість харчування.

Зазначимо, що до внесення змін до ч. 1 ст. 121 КВК України Законом від 7 вересня 2016 р. № 1492–VIII [11] засуджені до позбавлення волі відшкодовували вартість харчування.

Нинішня редакція ч. 1 ст. 121 КВК України виглядає так: «Особи, які відбувають покарання у виправних колоніях, відшкодовують витрати на їх утримання, *крім вартості харчування*, взуття, одягу, білизни, спецхарчування та спецодягу» (курсив наш. – М. П.) [10].

На нашу думку, така позиція законодавця суперечить не лише загальноприйнятим уявленням про співвідношення способу життя осіб, які вчинили злочини і відбувають покарання, з життям правослухняних громадян, а й іншим нормам КВК України, адже:

1) правослухняні громадяни в будь-якому разі відшкодовують вартість свого харчування (ми не враховуємо вартість спецхарчування) як у процесі виконуваної ними роботи, так і під час відпочинку;

2) відповідно до ч. 2 ст. 101 КВК України, «режим у колоніях має *зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку й усвідомленню людської гідності*» (курсив наш – М. П.). Отже, наявна нині норма щодо харчування засуджених до позбавлення волі є «необґрунтованим перебільшенням» умов життя, в яких перебувають правослухняні громадяни.

Тому вважаємо, що положення КВК України доцільно доповнити прямими нормами щодо відшкодування вартості харчування, одягу, взуття та білизни засудженими до позбавлення волі.

Дослідження зарубіжного досвіду виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк наштовхнуло нас на ще одну пропозицію щодо удосконалення вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства і практики його застосування.

Зокрема в Норвегії засуджені, яким до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк залишається менше 4 місяців, мають право клопотати про виконання / відбування покарання з електронним контролем (так званий «електронний моніторинг», що широко застосовується у зарубіжній практиці функціонування пробації) [12, с. 30]. Режим електронного контролю передбачає «відбування покарання» за межами пенітенціарної установи, що потужно ресоціалізаційно впливає на особу, яка готується до звільнення.

Вивчення такого досвіду дало можливість звернутися до вітчизняної нормативно-правової регламентації згаданого питання з метою удосконалення засад диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Зокрема в Україні за таким напрямом виявлено низку відмінностей: по-перше, в Україні термін, протягом якого визначені категорії засуджених можуть проводити в режимі «напівсвободи» до закінчення строку покарання, становить не 4, а 6 місяців; по-друге, такий полегшений режим застосовується не щодо всіх категорій осіб, які очікують звільнення, маючи можливість перебувати у визначених кримінально-виконавчим законодавством «пільгових» дільницях виправних і виховних колоній – дільниці соціальної реабілітації або дільниці соціальної адаптації.

Зазначимо, що згідно з чинним законодавством, такі дільниці відрізняються пільговими умовами, порівняно з основною дільницею, що функціонує при таких колоніях – ресоціалізації. Відповідно до ст. 96 КВК України, засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації, розподіляються по відділеннях соціально-психологічної служби і розташовуються в жилих приміщеннях із локальним сумісним проживанням членів відділення [10].

У подальшому, залежно від низки об'єктивних (відбуття визначеного законом строку покарання, зокрема строку, що залишається до звільнення) і суб'єктивних чинників (досягнення відповідного

ступеня виправлення), засуджені переводяться з дільниці ресоціалізації до дільниці соціальної реабілітації (у виправних колоніях) або дільниці соціальної адаптації (у виховних колоніях). Проте існують суттєві відмінності в таких переведеннях.

Так, для того, щоб у виправній колонії засудженого перевести з дільниці ресоціалізації до дільниці соціальної реабілітації, згідно з ч. 1 ст. 101 КВК України, він повинен досягти ступеня виправлення «стає на шлях виправлення». Таке переведення у формі зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі (ст. 100, 101 КВК України) є першою сходинкою у так званій «прогресивній системі виконання / відбування покарань» (другою й третьою стадіями є відповідно заміна невідбутої частини покарання більш м'яким та умовно-дострокове звільнення від відбування покарання).

Крім того, згідно з ч. 1 ст. 99 КВК України, у дільниці соціальної реабілітації тримаються вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації.

Вивчення відповідних положень галузевого законодавства дає підстави констатувати, що КВК України не містить норм, які дозволяли б переводити засуджених, яким до закінчення встановленого строку відбування покарання або до дати можливого застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання залишається певний термін.

Гіпотетично, на момент застосування таких заохочувальних інститутів, як заміна невідбутої частини покарання більш м'яким або умовно-достроковим звільненням від відбування покарання (пов'язаних із фактичним законним залишенням виправної колонії), такі засуджені можуть відбувати покарання у дільниці соціальної реабілітації. Проте потрапляють вони туди не як такі, яким до застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання залишилася певна частина строку покарання, а в порядку наведеного вище переведення.

Іншою є ситуація щодо регламентації порядку й умов виконання та відбування покарання у виховних колоніях. Так, згідно з ч. 5 ст. 94 КВК України, у дільниці соціальної адаптації тримаються засуджені, які правомірно себе поводять і сумлінно ставляться до навчання та праці й **яким до звільнення залишається не більше шести місяців** (курсив наш – М. П.) [10].

Аналіз відповідної кримінально-виконавчої норми не дає пояснення підстав такого звільнення. А це важливо, адже таких підстав декілька, їх перелік визначено ст. 152 КВК України. Така невизначеність дала нам привід звернутися до підзаконного кримінально-виконавчого правового регулювання. І відповідь на питання ми віднайшли у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Зокрема, відповідно до п. 2 розділу XXX Прави внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, у дільниці соціальної адаптації виховної колонії тримаються засуджені, які не порушують режим відбування покарання, сумлінно ставляться до праці і яким **до закінчення встановленого строку відбування покарання або до дати можливого застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання залишається не більше шести місяців** (курсив наш – М. П.) [13]. Таке уточнення є слухним і дає змогу правозастосувачу правильно реалізовувати законодавчу норму, вміщену у ч. 5 ст. 94 КВК України.

Водночас, зважаючи на позитивний зарубіжний досвід (який не містить відповідних обмежень щодо диференційованих груп засуджених), а також національний курс на реалізацію таких принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, як гуманізму, рівності засуджених перед законом, пропонуємо ч. 6 ст. 94 КВК України викласти в такій редакції:

«6. У дільниці соціальної реабілітації тримаються:

засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу;

засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації в порядку, встановленому цим Кодексом;

засуджені, які не порушують режим відбування покарання, сумлінно ставляться до праці і яким до закінчення встановленого строку відбування покарання або до дати можливого застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання залишається не більше шести місяців».

Висновки. Отже, сформульовані пропозиції щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк дають можливість: по-перше, по-новому подивитися на правову природу виконання такого виду покарання з позицій відповідності як міжнародним пенітенціарним стандартам, так і прогресивному зарубіжному досвіду в згаданій сфері в контексті досягнення мети покарання та кримінально-виконавчого законодавства; по-друге, запропонувати оптимальні законодавчі рішення регламентації порядку й умов виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Список використаних джерел:

1. Act relating to the execution of sentences etc. (The Execution of Sentences Act). – 19 p. [Electronic resource]. – Access mode : <http://img3.custompublish.com/getfile.php/2018208.823.ytdxsvtbte/Straffegjennomforingsloven+engelsk.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>

2. Act on Imprisonment (Swedish Code of Statutes 2010:610). – 17 p. [Electronic resource]. – Access mode : https://www.kriminalvarden.se/globalassets/om_oss/lagar/fangelselagen-engelska.pdf
3. Imprisonment Act (767/2005). – 59 p. [Electronic resource]. – Access mode : http://www.vankeinhoito.fi/material/attachments/rise/saannokset-osanliitteet/610n6IKW7/Vankeuslaki_-_Imprisonment_Act.pdf
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
5. Городинец Ф.М. Международно-правовые стандарты обращения с осужденными и проблемы их реализации в Российской Федерации : дисс. ... д. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Ф.М. Городинец ; Санкт-Петербургский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации. – СПб, 2003. – 416 с.
6. Груничева Г.А. Эффективность наказания в виде лишения свободы : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Г.А. Груничева ; Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации имени В.Я. Кикотя. – М., 2004. – 186 с.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
8. Новый тлумачний словник української мови : в 3-х т. : 200 000 слів / уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – 2-ге вид., виправ. – К. : Аконт, 2007. – Т. 1. – 928 с.
9. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : Инфра-М, 2006. – 858 с.
10. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 7 вересня 2016 р. № 1492-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 43. – Ст. 736.
12. Богунов С.О. Пенітенціарні системи України та Норвегії: порівняльно-правовий аналіз : [посіб.] / С.О. Богунов, І.М. Копотун, М.С. Пузирьов ; за заг. ред. О.М. Джужі. – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – 52 с.
13. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 р. № 2186/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14/>

